

IV. VAIKO TEISIŲ APSAUGA

VAIKO TEISIŲ APSAUGA LIETUVOJE: SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ VAIDMUO

Prof. dr. Leta Dromantienė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinės politikos katedra
Valakupių g. 5, LT-10101, Vilnius
Telefonas 2740 602
Elektroninis paštas dromante@mruni.lt

Rimantė Šalaševičiūtė

Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus įstaiga
Subačiaus g. 5, LT-01127 Vilnius
Telefonas 210 70 77
Elektroninis paštas risala@lrs.lt

Pateikta 2006 m. kovo 15 d.

Parengta spausdinti 2006 m. gegužės 30 d.

Santrauka

Straipsnio tikslas – išanalizuoti vaiko gerovės politiką ir vaiko teisių apsaugą Lietuvoje, atskleisti socialinių darbuotojų vaidmenį ir problemas, kylančias dirbant su vaikais.

Straipsnyje pabrėžiama, kad Lietuvoje nuo nepriklausomybės pradžios orientuojamasi į gerovės valstybių modelį, kuriame vaiko gerovės politika yra socialinės politikos ir apsaugos dalis, aptariamas teisinių-strateginių pagrindų vaiko gerovei sukūrimas: restruktūrizuotos tam tikslui skirtos institucijos, priimti vaiko gerovę reglamentuojantys įstatymai, teisės aktai, dokumentai, sukurtos įvairaus lygio strategijos ir jų įgyvendinimo planai, į veiklą aktyviau įsitraukė NVO, mokyklose ir kitose ugdymo įstaigose įsteigti socialinio darbuotojo ir pedagogo etatai. Be to, straipsnyje pabrėžiama, kad 1994 metais Lietuvoje pradėta kurti vaikų teisių apsaugos teisinė bazė ir institucinė sistema, o 1995 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos Seimui ratifikavus Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, Lietuva prisiėmė joje įtvirtintus įsipareigojimus – įgyvendinti tris pagrindinius principus: vaiko teisę į apsaugą, aprūpinimą ir vaiko dalyvavimą ginant jo teises.

Straipsnyje pateikiama rizikos šeimų padėtis Lietuvoje ir pabrėžiama prevencinio socialinio darbo svarba, atskleidžiama socialinių darbuotojų, dirbančių su vaikais, padėtis. Tuo tikslu pateikiamas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atliktas socialinių darbuotojų veiklos tyrimas.

Pagrindinės sąvokos: vaiko teisių apsauga, socialinės rizikos šeima, socialinis darbas.

Įvadas

Pasaulinėje Vaiko gyvybės, apsaugos ir vystymosi deklaracijoje (1990 m.) teigiama, kad siekiant užtikrinti vaiko gerovę, būtina formuoti tinkamą valstybės politiką (UNICEF, 1990). 1995 metų Kopenhagoje pasaulio viršūnių susitikime įtakingiausių valstybių vadovai prisiėmė bendrą įsipareigojimą paskelbti visuotinį kreipimąsi dėl geresnės kiekvieno vaiko ateities. Vaiko gerovės politiką, teises, strategijas ir paslaugas visų, ypač rizikos grupės vaikų, atžvilgiu pirmiausia formuoja visuomenės požiūris į vaiką. Dabartinė „politika dėl vaikų“ visuomenėje daugiausia dėmesio skiria geriausiems vaikų interesams (Vaikų teisių konvencija, 2001). Europoje nėra bendros politikos dėl vaikų: jos neturi nei

ES, nei Europos Taryba – apie tokios politikos reikalingumą ir galimą turinį dar tik kalbama (<http://www.undp.lt>), nors jau Amsterdamo sutartyje (1997 m.) pirmą kartą ES socialinės politikos istorijoje išskirti vaikai ir jų interesai.

2002 metų gegužės mėnesį vykusioje Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos specialiojoje sesijoje, skirtoje vaikams, dalyvavo delegacijos iš 190 šalių, taip pat ir vaikų atstovai. Baigiamojoje deklaracijoje patvirtintas šalių įsipareigojimas plėtoti ir ginti vaiko teises bei gerovę, kurti „vaikams tinkamą pasaulį“ rengiant valstybių politikos strategijas ir veiksmų planus šiam tikslui siekti. Papildomų išteklių numatymas yra integrali šio įsipareigojimo dalis (UNICEF, 2002).

Lietuvoje, kaip ir kitose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse, vaikai yra ta visuomenės grupė, kurios gerovė buvo ir yra pažeidžiamiausia. Įsitraukimas į Europos Sąjungos (ES) gerovės valstybių bendriją Lietuvai tapo iššūkiu priartinti nacionalinius gyvenimo standartus prie vakarietiškujų. Kuriant Lietuvos gerovės valstybės modelį, kyla uždavinys matyti vaikus kaip grupę, dalyvaujančią paskirstant visuomenės išteklius, ir vaiką kaip individą, socialinių ir teisinių paslaugų gavėją.

Straipsnio objektas – vaiko teisių apsauga Lietuvoje.

Straipsnio tikslas – ištirti Lietuvos gerovės politiką vaikams ir socialinių darbuotojų vaidmenį dirbant su vaikais.

Siekdama iškelto tikslo, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga atliko socialinių darbuotojų, dirbančių su vaikais, tyrimą ir išsiaiškino pastarųjų veiklos svarbą ir trūkumus saugant vaikų teises ir atstovaujant jų interesams.

Vaikų padėtis Lietuvoje

Nepaisant per metus išaugusio žmogaus socialinės raidos indekso, kuris nuo 0,842 (2004 m.) pakilo iki 0,852 (2005 m.), ir kitų teigiamų pokyčių, vaikai Lietuvoje ir toliau susiduria su daugybe problemų. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2005 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 746,3 tūkst. iki 18 metų vaikų (penktadalis visų gyventojų) (<http://www.std.lt>).

Dėl įvairių naujų socialinių problemų daug socialiai pažeidžiamų, įvairių materialinių ir psichologinių problemų turinčių šeimų nesugeba prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų. Šeimos, kuriose vaikai gyvena rizikos sąlygomis, įstatymuose įvardijamos kaip „asocialios“ ir patiria socialinę atskirtį. Socialinės rizikos šeima Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 2 straipsnio 5 punkte apibrėžiama kaip „šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis arba (ir) yra priklausomi nuo azartinių lošimų, arba (ir) dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų, arba (ir) naudoja psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, arba (ir) gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams“. Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms įstatyme vartojama analogiška sąvoka, taip pat minima ir nedarnių šeimų sąvoka.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymu Nr. A1-207 patvirtintose Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijose pateikiamas toks socialinės rizikos šeimos apibrėžimas: „Socialinės rizikos šeima – tai šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikęs ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas tokiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių“.

S. Ignatavičienė ir R. Žukauskienė rizikos grupės vaikams priskiria beglobius (gatvės) vaikus, asocialiose (toliau – probleminėse), nedarniose arba nepilnose šeimose gyvenančius vaikus, kurie nuolat patiria psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą, taip pat agresyvius ir bendraamžių atstumtus vaikus bei vaikus, kurie jau yra padarę smulkių prasižengimų arba nusikaltimų (1999, p. 3). Socialinio darbo literatūroje socialinės rizikos vaikas įvardijamas kaip „asmuo iki 18 metų, turintis emocinių, elgesio sutrikimų ir nelankantis mokyklos arba turintis elgesio problemų mokykloje arba/ir paliktas be nuolatinės suaugusiųjų priežiūros, vaikataujantis, elgetaujantis, arba/ir patyręs psichologinę, fizinę, seksualinę prievartą, smurtą, arba/ir piktnaudžiaujantis psichoaktyviomis medžiagomis (alkoholiu, narkotikais, narkotinėmis medžiagomis ir kt.), arba/ir priklausomas nuo azartinių lošimų, arba/ir įsitraukęs, linkęs įsitraukti ar įtrauktas į nusikalstamą veiklą“ (Socialinio darbo pradžiamokslis, 2005, p. 11). Nepilnamečių reikalų veiklos instrukcijoje (2001) rizikos grupės vaikai įvardyti kaip „vaikai, dėl įvairių priežasčių pažeidžiantys įstatymus, vaikataujantys, elgetaujantys, nelankantys mokyklos, patyrę fizinį ar psichinį smurtą, turintys pedagoginių ar psichologinių problemų, gyvenantys ypač sunkiomis materialinėmis sąlygomis“.

Vaikų patekimą į socialinės rizikos grupę dažnai nulemia įvairūs socialinės atskirties veiksniai: skurdas, globalizacija, šeima, mokykla, visuomenės komunikacijos priemonės, taip pat ir kiti svarbūs veiksniai: bendraamžiai, pereinamojo laikotarpio sunkumai, vietos bendruomenė (namo, kiemo, gatvės, mikrorajono ir pan.), bažnyčia, asmeniniai interesai (Kvieskienė, 2005).

Lietuvoje 2004 m. gyveno maždaug 60 tūkst. šeimų, kuriose – daugiau nei 115 tūkst. socialiai remtinų vaikų. Tokių šeimų pajamos mažesnės už valstybės nustatytą minimumą. Statistiškai nustatyta, kad vaikų skaičius turi įtakos skurdo rizikai: 3 vaikus auginančios šeimos skurdo lygis siekia 30,6 proc., tuo tarpu šeimos be vaikų – 15,1 proc., 1 vaiką auginančios – 12,2 proc., 2 vaikus – 16,6 procento. Galima teigti, kad daugiavaikės šeimos patiria intensyviausią skurdą. Jos turi didžiausią tikimybę patekti į skurstančiųjų gretas. Socialinės rizikos šeimų nuo 9,7 tūkst. 1995 m. išaugo iki 18,7 tūkst. 2001 m., ir tais metais jų pradėjo mažėti (<http://www.std.lt>). Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atliekama vaikų globos (rūpybos) analizė rodo, kad nuo 2002 metų socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų mažėjo: 2002 metais Lietuvoje buvo 18514 socialinės rizikos šeimų, kuriose augo 39967 vaikai. Per 2003 metus, palyginti su 2002 metais, socialinės rizikos šeimų sumažėjo 625, o jose augančių vaikų – 734. Per 2004 metus socialinės rizikos šeimų sumažėjo 1020, jose augančių vaikų – 2338. 2004 m. Lietuvoje buvo 16869 socialinės rizikos šeimos, jose augo 36895 vaikai (<http://www.std.lt>). Socialinės rizikos šeimų skaičius sumažėjo tose savivaldybėse, kuriose veikė daugiau vaikų dienos centrų, skyrusių dėmesį ne tik socialinės rizikos šeimų vaikų popamokinei veiklai, bet ir darbui su centruis lankančių vaikų tėvais (<http://www.socmin.lt>). Šie faktai patvirtina socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų darbo veiksmingumą. 2004 m. dienos centruose lankėsi 7,4 tūkst. (2003 m. – 6,9 tūkst.) vaikų iš socialinės rizikos šeimų (Lietuvos vaikai 2003, 2004).

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktas tyrimas parodė, kad 2005 metais 1115 tėvų buvo neterminuotai apribota tėvų valdžia, laikinai tėvų valdžia apribota tik 136 tėvams. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės R. Šalaševičiūtės nuomone, šie skaičiai rodo, kad vaiko teisių apsaugos tarnybos nesinaudoja laikino tėvų valdžios ribojimo galimybėmis bei galimybėmis vaikui grįžti į šeimą. Tėvų valdžią apribojus neterminuotai, šeima išbraukiama iš socialinės rizikos šeimų sąrašo ir su ja socialinio darbo dirbti nebereikia.

Reikia pasakyti, kad nors socialinės rizikos šeimų mažėjo, tačiau daugėjo tėvų globos netekusių vaikų. Kasmet Lietuvoje savivaldybių administracijos arba teismo sprendimu maždaug 3 tūkstančiams vaikų nustatoma globa (rūpyba), tačiau vaikų, gražintų į biologines šeimas, skaičius tesiekia trečdalį. Tai neigiamai atsiliepia ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžetui, ir savivaldybių biudžetams, nes vieno vaiko išlaikymas institucijoje vidutiniškai kainuoja 1237 litų per mėnesį apskrities pavaldumo globos namuose, 903 litus savivaldybių pavaldumo globos namuose, o problema, dėl kurios vaiką tenka atskirti nuo šeimos, neretai taip ir lieka neišspręsta.

Socialinė tikrovė spartėjančios globalizacijos sąlygomis tampa socialine rizika (Guogis, 2004). Kitaip tariant, bendrosios Europos rinkos kūrimas ne tik atveria naujas efektyvumo ir augimo galimybes, bet dėl globalizacijos ir rinkų išlaisvinimo gali sukelti daugelį neigiamų tendencijų, kaip antai: narkomanija, nusikalstamumas, prekyba vaikais. Ekonominio ir socialinio gyvenimo pokyčiai gali pakenkti socialiniams ryšiams ir vietos bendruomenei, gali didėti pajamų ir galimybių nelygybė (Vaikas, ekonomika ir ES, 2001, p. 11).

Tėvų netektis, skyrybos, skurdas šeimoje, tėvų socialinė padėtis, tėvų psichopatologija, tėvų kriminalinis elgesys, tarpusavio konfliktai turi įtakos patenkant į atskirtį (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1999, p. 5). Rizikos vaikų grupė mokykloje dažnai siejama su pamokų praleidinėjimu, nusikalstamumu, skurdu, ribota tėvų priežiūra ir menku atsidavimu mokslui (Giddens, 2005, p. 483).

Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 18 straipsnyje numatyta savivaldybių administracijų teisė tikrinti šeimų gyvenimo sąlygas ir, surašius buities tyrimo aktą, priimti sprendimą laikyti šeimą socialinės rizikos šeima. Valstybės mastu nėra vienos bendros įrašymo į socialinės rizikos šeimų įskaitą metodikos. Kiekviena savivaldybė, priskirdama šeimą socialinei rizikai, vadovaujasi socialinės rizikos šeimos apibūdinimu, tačiau remdamasi įvairiais kriterijais, todėl socialinės rizikos šeimų skaičius yra sąlyginis.

Vaiko teisių apsaugos tarnybos pripažįsta, kad dėl žmogiškųjų išteklių stokos darbo su socialinės rizikos šeimomis srityje susiaurinama pati socialinės rizikos šeimos samprata. Faktiškai dirbama tik su sudėtingiausiomis šeimomis, kuriose problemos yra taip įsišaknijusios, kad socialinio darbuotojo darbas jau neduoda jokių rezultatų. Socialinės rizikos šeimos samprata yra daug platesnė, todėl ir kiekvienos seniūnijos teritorijoje yra šeimų, kurioms reikalinga socialinio darbuotojo pagalba užsimez-gus problemoms. Tik tokiu atveju pagalba bus veiksminga ir galima tikėtis teigiamo darbo rezultato.

Vaiko gerovės politika Lietuvoje

Lietuvoje nuo nepriklausomybės pradžios orientuotasi į gerovės valstybių modelį, kuriame vaiko gerovės politika yra socialinės politikos ir apsaugos dalis (Lazutka, 1999). Per pirmąjį nepriklausomos Lietuvos dešimtmetį buvo padėti teisiniai-strateginiai vaiko gerovės pagrindai: restruktūrizuotos tam tikslui skirtos institucijos, priimti vaiko gerovę reglamentuojantys įstatymai, teisės aktai, dokumentai, sukurtos įvairaus lygio strategijos ir jų įgyvendinimo planai, į veiklą aktyviau įsitraukė NVO, mokyklose ir kitose ugdymo įstaigose įsteigti socialinio darbuotojo ir pedagogo etatai (Kvieskienė, 2005). 1994 metais Lietuvoje pradėta kurti vaikų teisių apsaugos teisinė bazė ir institucinė sistema. 1995 m. liepos 3 d. Seimui ratifikavus Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, kurios pagrindiniai principai – vaiko teisė į apsaugą, aprūpinimas ir vaiko dalyvavimas ginant jo teises, – Lietuvos Respublika prisiėmė joje įtvirtintus įsipareigojimus, jog valstybės dalyvės imasi visų reikiamų teisinių, administracinių ir kitų priemonių šioje Konvencijoje pripažintoms teisėms įgyvendinti, įsipareigojo užtikrinti vaiko gerovę, teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, įtraukti į problemų sprendimą vaikų tėvus, globėjus ir NVO kaip lygiaverčius partnerius (Sakalauskas, 1999).

Konvencija įpareigoja, kad, formuojant valstybės politiką vaikams, būtų pabrėžiami šie pagrindiniai elementai: „geriausių vaiko interesų“ užtikrinimas, „investicijų į vaikus“ didinimas, viską apimančios vaikų politikos koordinavimas, specialios vaikų politikos formavimas, sistemingas informacijos apie vaikus rinkimas, nepriklausomos vaiko teisių stebėsenos institucijos įsteigimas, vaikų dalyvavimo priimant su jais susijusius sprendimus šeimoje ir visuomenėje skatinimas (<http://www.undp.lt>). Vadovaujantis Konstitucija, valstybės politiką vaiko teisių apsaugos srityje nustato Seimas ir Prezidentas, o Vyriausybė užtikrina šios politikos įgyvendinimą kiekvienai ministerijai pavesdama tam tikrą valstybės valdymo sritį, pavyzdžiui, Socialinei darbo ir apsaugos ministerijai priskirta vaiko teisių apsaugos valdymo sritis (<http://www.socmin.lt>). Vaiko teisių apsaugą ir priežiūrą Lietuvos Respublikoje užtikrina valstybė ir jos institucijos, vietos savivaldos institucijos, kitos visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga (Vaikų teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Vaikų apsaugos politiką Lietuvoje sudaro:

- piniginei socialinei parama vaikams (ir jų šeimoms);
- socialinės paslaugos;
- vaikų teisių apsaugos sistema;
- globos sistema (Vaikų teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996).

Būtina paminėti tai, kad socialinės apsaugos išlaidų struktūroje per didelė dalis tenka piniginiams išmokoms ir per mažą socialinėms paslaugoms bei natūrinei paramai: šeimoms mokamos pašalpos, vaikai nemokamai maitinami mokyklose, kompensuojamos būsto išlaikymo išlaidos. Vien tik finansinė parama neveiksminga. Tyrimai rodo, kad su tokia šeima būtina dirbti intensyviu socialinį darbą, plėtoti ir užtikrinti kokybiškas ir prieinamas socialines paslaugas vaikui ir jo šeimai, todėl valstybė turėtų kuo greičiau ir veiksmingiau orientuoti socialinę politiką ne tik į pinigines paramos teikimą, bet ir į socialinių paslaugų plėtrą bei jų kokybės gerinimą. Savivaldybės turėtų būti ne tik pinigines socialines paramos skirstytojos, bet ir kokybiškų paslaugų organizatorės, administratorės, užtikrinančios, kad socialinės paslaugos būtų teikiamos visiems jų reikalingiems asmenims – ne tik seniems ir neįgaliems asmenims, bet ir vaikams.

2003 metais, patvirtindama Vaiko gerovės valstybės politikos koncepciją, valstybė įsipareigojo kurti ir stiprinti vaiko gerovę (Mikalauskaitė, 2005). 2003 metų Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos antroje dalyje išskirtos pagrindinės Vaiko gerovės problemos Lietuvoje (Lietuvos Respublikos Seimas, 2003). Čia pabrėžiama ir tai, kad Lietuvoje įstatymai nėra visapusiškai suderinti su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, dalis priimtų įstatymų neįgyvendinami; plačiai paplitusi vaikų nepriežiūra, apleistumas ir smurtas vaikų atžvilgiu; nuolat kyla naujų grėsmių vaikui, naujų priklausomybių rūšių, o į tuos pokyčius nesugeba adekvačiai reaguoti nei teisė, nei paslaugų sistemos; gerokai pagausėjo savo vaikais negalinčių pasirūpinti šeimų bei valstybės globojamų vaikų; didesnė ir vis nemažėjanti dalis tėvų globos netekusių vaikų gyvena globos institucijose; gausėja probleminių šeimų, nesugebančių pasinaudoti socialinės apsaugos garantijomis vaiko labui; vaiką nuo smurto saugančios ir ginančios valstybės institucijos dirba neveiksmingai, dažnai apsaugos proceso metu priverčia vaiką patirti pakartotinį smurtą; sprendimai dėl vaiko globos dažnai priimami vadovaujantis ne vaiko interesais, o žinybų arba administravimo vienetų finansiniais interesais; vis dar toleruojamos fizinės bausmės vaikams, ribojamos vaiko galimybės pareikšti savo nuomonę vykstant juridiniam ir administraciniam nagrinėjimui; žiniasklaida pažeidžia vaiko orumą viešindama vaiko ir jo šeimos gyvenimo subtilumus. Taip pat teigiama, kad susiklosčiusi padėtis rodo, jog akivaizdžiai trūksta paslaugų krizėje atsidūrusioms šeimoms ir vaikams, per žema esamų paslaugų kokybė ir kad vaiko apsaugos srityje trūksta suplanuotų, teisiškai įtvirtintų socialinių ir rehabilitacijos paslaugų infrastruktūros. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje Rec(2001)1 dėl socialinių darbuotojų teigiama, kad tokių paslaugų plėtoj-

mas bei jų kokybės standartai ir priežiūros procedūros turi būti paremti nuolat vykdomais tyrimais, ir šiame darbe turi dalyvauti socialiniai darbuotojai, tiesiogiai bendraujantys su paslaugų klientais.

2005 metų vasario mėn. Lietuvos Respublikos Vyriausybė pritarė Vaiko gerovės valstybės politikos strategijai ir patvirtino jos įgyvendinimo 2005–2012 metais priemonių planą, kuriame pabrėžiamos būtiniausios permainų sritys: įvairių institucijų ir organizacijų tarpžinybinės veiklos skatinimas, vaikui ir šeimai reikalingų paslaugų tinklo kūrimas, teisinės bazės tobulinimas, statistinės informacijos apie vaikus, vaiko gerovės tyrimų stebėsenos tobulinimas, specialistų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje, kvalifikacijos kėlimas (Lietuvos Respublikos Seimas, 2005).

Vaikais Lietuvoje rūpinasi ir įvairios visuomeninės (vyriausybės, nevyriausybės) organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Tai UNICEF, „Gelbėkit vaikus“, Caritas. Su rizikos grupės vaikais dirbuojasi: „SOS Lietuvos vaikai“, Lietuvos vaikų fondas, Jaunimo psichologinės paramos centras, Samariečių bendrija, „SOS vaikų kaimas“, Paramos vaikams centras, J. Matulaičio socialinis centras, Šv. Jono kongregacija. Didelę įtaką formuojant vaiko gerovės politiką Lietuvoje ir koordinuojant NVO veiklą turi Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras (NIPC).

Lietuvos Respublikos įstatymai, reglamentuojantys vaiko teisių įgyvendinimą

Vaikų teises Lietuvoje gina Konstitucija, Civilinis kodeksas, pataisytas 2001 metais, į kurį įtrauktas nuo 1998 metų veikęs Vaiko globos įstatymas, taip pat Civilinio proceso kodeksas. Jų teisių apsaugą nustato Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, veikiantis nuo 1996 metų, Švietimo, Specialiojo ugdymo, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymai, Bendrieji vaiko teisių apsaugos nuostatai ir Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes tvarka. Įvaikinimo normas pateikia Civilinis kodeksas, Civilinio proceso kodeksas, Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarka ir Įvaikinimo tarnybos prie SADM nuostatai. Globą ir rūpybą, be minėtų Civilinio ir Civilinio proceso kodeksų, aptaria Vaiko globos organizavimo, Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai. Socialinę paramą rizikos grupės vaikams ir jų šeimoms reglamentuoja Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas (1994 m.). Rizikos grupės vaikų atsakomybę nustato Administracinių teisės pažeidimų ir Baudžiamasis kodeksai (Šeimos teisė. Vaiko teisių apsauga, 2003). NVO, teikiančios socialines paslaugas vaikams, vadovaujasi ir 1996 m. priimtu Socialinių paslaugų įstatymu, o NVO teikiančios vaikų dienos globos paslaugas – Nacionaline dienos centrų programa. Bendruosius principus dažnai nurodo įvairios koncepcijos, strategijos ir programos. Veiklą su socialinės rizikos grupės vaikais reglamentuoja 2004 metų Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas Vaikų ir jaunimo socializacijos įstatymas, 2001 metų Socialinių pedagogų etatų steigimo švietimo įstaigose programa, 2004 metų Socialinių paslaugų poreikio asmeniui nustatymo principų ir tvarkos aprašas, 2003 metų Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos ir kt. Atskiras vaikų rizikos grupes, jų teises atspindi atskiri įstatymai ir teisės aktai (pavyzdžiui, Invalidų integracijos įstatymas).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997–2000 metų veiklos programoje svarbią vietą užėmė vaiko teisių ir laisvių stiprinimo politika. Vadovaujantis šia politika, numatyta parengti vaiko teises, jo globą ir rūpybą apimančius įstatymus (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita, 1998). Vaiko teisių apsaugos politikos tyrimai byloja, kad tikroji teisės ir veiksmų plano reforma prasidėjo nuo 2000 m.: 2000 m. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, 2001 m. įsteigta Vaiko teisių kontrolieriaus įstaiga, 2000 m. įsteigta Įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, o 2002 m. patvirtinti jos nuostatai ir Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikos tvarka. 2002 m. spalio 1 d. įsteigtas Šeimos, vaikų ir jaunimo departamentas, kuriam pavesta koordinuoti vaikų ir jaunimo teisių apsaugos politikos įgyvendinimą. 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojo naujasis Civilinis kodeksas, 2003 m. sausio 1 d. – Civilinio proceso kodeksas, 2003 m. įsigaliojo trys kodeksai: Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, kuriuose reglamentuojami nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės, procesinių teisių ir garantijų, jiems paskirtų baudžiamųjų bausmių atlikimo klausimai. 2002 m. kovo 27 d. patvirtinti Vaiko globos organizavimo nuostatai, reglamentuojantys be tėvų globos likusio vaiko globos organizavimo principus, vaiko globėjo atrankos, pasirengimo, skyrimo, atleidimo arba nušalinimo nuo pareigų, vaiko nuolatinės globos nustatymo ir pasibaigimo tvarką. 2002 m. priimtas nutarimas „Dėl šeimynų nuostatų patvirtinimo“, 2002 m. – Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas, 2003 m. – Švietimo įstatymas.

Igyvendinant šiuos su vaikų teisėmis susijusius įstatymus ir nuostatas, užtikrinančias naujus vaiko teisių apsaugos standartus, išryškėja socialinių darbuotojų kompetencijos stoka, todėl svarbų vaidmenį siekiant plėtoti vaiko teisių įgyvendinimo priemones ir įgyvendinti naują valstybės Vaiko gerovės politiką vaidina gebėjimas kasdienėje praktikoje remtis mokslinė tiriamąja veikla ir jos rezultatais.

Socialinių darbuotojų vaidmuo vaiko teisių apsaugos srityje

Lietuvoje pagrindines vaikų teises gina rajonų (miestų) savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybos, kurios organizuoja prevencinį darbą su tėvais, analizuoja ir sistemina informaciją apie neprižiūrimus, apleistus, be globos likusius vaikus, sprendžia įvaikinimo klausimus, teikia pedagoginę, teisinę pagalbą, gina vaikų interesus, atstovauja jiems teisme ir t. t. Šiandien vienas savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybos tarnautojas turi aptarnauti daugiau kaip 3,5 tūkstančio vaikų. Vaiko teisių apsaugos tarnybų atliekamų funkcijų gausa ir įvairovė, didėjantis darbo krūvis rodo, kad jų tarnautojų nepakanka deramai atstovauti vaiko teisėms ir ginti teisėtus interesus (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2004). Apskričių lygmeniu veikia švietimo ir socialinių reikalų departamentai, kurie sprendžia bendras problemas, susijusias ir su vaikų, ir su pagyvenusių asmenų problemomis, rūpinasi apskritims pavaldžiomis globos institucijomis (<http://www.socmin.lt>). Valstybinė jaunimo reikalų tarnyba analizuoja jaunimo problemas ir poreikius, rengia pasiūlymus dėl valstybinės jaunimo politikos įgyvendinimo ir Vyriausybei, ir kitoms valstybės institucijoms (<http://www.vjrt.lt>). Kiekviena iš ministerijų sprendžia savo srities problemas, susijusias ir su vaikais, ir su suaugusiais asmenimis. Psichologinės pedagoginės tarnybos (nuo 1995 m.), pavaldžios savivaldybių administracijoms, rūpinasi švietimo sistemos poreikiais. Jose dirba specialieji ir socialiniai pedagogai, logopedai, psichologai, atliekantys psichologinį ir pedagoginį vaiko vertinimą. Šie specialistai konsultuoja tėvus ir mokytojus, susiduriančius su specialiųjų poreikių mokinių mokymosi, elgesio, emocijų, bendravimo sutrikimų problemomis, rengia rekomendacijas dėl jų tolesnio mokymosi (<http://www.smm.lt>).

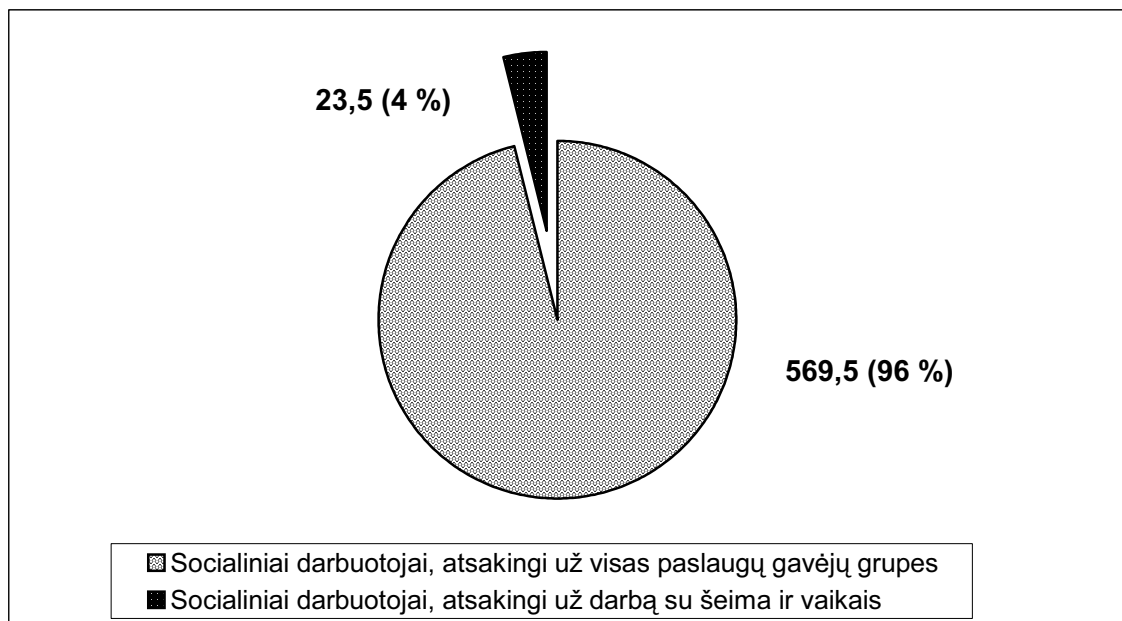
Savivaldybių socialinės paramos centrai (nuo 1991 m.) vykdo socialinės paramos funkcijas. Jie teikia socialines paslaugas ir piniginę socialinę paramą: socialines pašalpas, išmokas, įvairias kompensacijas, vienkartinę paramą ir alternatyvias paslaugas: maisto produktų krepšelius, nemokamą maitinimą valgyklose, iš dalies apmokamas pirties paslaugas. Socialinės paramos centrai skelbia ir remia paramos šeimai, vaikams ir jaunimui projektus, į kuriuos įtraukiamos ir NVO (<http://mail.spcentras.lt/>).

Teisėsaugos institucijos: teismai, policija, advokatūra, prokuratūra – dalyvauja vykdant teisingumą nepilnamečiams. Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centras teikia socialinę ir psichologinę pagalbą asmenims, nukentėjusiems nuo smurto, teisės pažeidimų arba dėl kitų priežasčių reikalingiems socialinės ir psichologinės pagalbos. Lietuvoje stiprėja švietimas vaiko teisių klausimais, daroma įtaka politikams, formuojamas platesnis visuomenės požiūris į vaikų teises, jų užtikrinimo būtinybę.

Didelį darbą atstovaujant vaikų interesams ir saugant jų teises vykdo socialiniai darbuotojai. Lietuvos Respublikoje yra 551 seniūnija. Jose dirba 593 socialiniai darbuotojai (tiek yra etatų), t. y. vidutiniškai po 1 etatą kiekvienoje seniūnijoje. Socialiniai darbuotojai atsakingi už socialinių paslaugų teikimą visiems seniūnijos teritorijoje gyvenantiems asmenims, tačiau dažniausiai apsiribojama pensininkais, neigaliais asmenimis. Dirbti su šeimomis ir vaikais seniūnijos socialiniam darbuotojui dažnai nelieka laiko arba šis darbas yra epizodiškas. Iš seniūnijose esančių 593 socialinių darbuotojų etatų tik 7 etatai (10 darbuotojų) skirti vaiko teisių apsaugai (Elektrėnų savivaldybės seniūnijoje). 16,5 etato skirti darbui tik su šeimomis ir vaikais, kiti socialinių darbuotojų etatai – darbui su visomis asmenų grupėmis (1 diagrama). Socialinio darbo organizatoriai pagal galimybes stengiasi padėti sprendžiant vaiko teisių apsaugos problemas, tačiau dėl didelės darbo apimties darbas su rizikos šeimomis dirbamas nesistemiškai, norimo rezultato negaunama.

Kai kurios miestų seniūnijos (Šiaulių, Palangos, Druskininkų, Visagino, Ignalinos, Jurbarko, Kelmės, Kretingos, Mažeikių, Plungės, Prienų, Radviliškio, Tauragės, Ukmergės miestų) neturi socialinių darbuotojų ir darbą su rizikos grupės šeimomis vykdo tik Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojai, pasitelkdami ugdymo įstaigų socialinius pedagogus, kartais socialinės rūpybos skyriaus darbuotojus arba policijos atstovus. Kai kurių rajonų seniūnijose kuriamos darbo grupės dirbti su rizikos grupės šeimomis, tačiau jos dirba visuomeniniais pagrindais. Lankomosios priežiūros darbuotojai padeda socialinės rizikos šeimoms tvarkytis buityje, nusipirkti maisto ir kitų buities prekių. Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojai, seniūnijų socialiniai darbuotojai, įgyvendindami valstybės pavestas vaikų teisių apsaugos ir jų teisių pažeidimų prevencijos funkcijas, daug problemų sprendžia bendradarbiaudami su mokymo ir ugdymo institucijų socialiniais pedagogais, policijos pareigūnais, medikais, dienos centrų darbuotojais, tačiau nuolat jaučiamas socialinių darbuotojų poreikis, kad darbas teritorijose būtų

veiksmingesnis. Socialiniams darbuotojams tenka didelis darbo krūvis, dėl kurio sunku visus darbus atlikti iki galo, kokybiškai ir laiku.

1 diagrama. Socialinių darbuotojų pasiskirstymas pagal paslaugų gavėjų grupes

Savivaldybių patirtis rodo, kad ypač daug problemų vaiko teisių apsaugos srityje (ir ne tik su socialinės rizikos šeimomis) kyla kaimuose, kuriuose beveik neorganizuojamas paslaugų teikimas, kur labiau reikalingas vispusiškas šeimų švietimas, skubus pagalbos vaikui organizavimas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 31 straipsnio 2 dalies 6 punktą reglamentuoja seniūnijų dalyvavimą rengiant ir įgyvendinant vaiko teisių apsaugos ir vaiko teisių pažeidimų prevencijos gerinimo priemones, tačiau žmoniškųjų išteklių šiam darbui efektyvinti seniūnijose nėra.

Naujosios Akmenės miesto seniūnijoje yra įvestas socialinio darbuotojo etatas, kurio pagrindinė funkcija būtų darbas su socialinės rizikos šeimomis ir vaikais, tačiau etatui išlaikyti lėšų neskirta. Atskirų socialinių darbuotojų, atsakingų už vaiko gerovę, rajonų seniūnijose yra labai mažai (socialiniai darbuotojai vaiko teisių apsaugai yra tik Elektrėnų savivaldybėje). Raseinių rajono savivaldybėje įsteigta Socialinių paslaugų tarnyba, kuri paslaugas teikia tik seneliams ir neįgaliesiems, tačiau jų neteikia šeimai ir vaikui.

Socialinio darbo organizatoriai seniūnijose dažniausiai dirba tik su neįgaliaisiais ir seneliais, informaciją apie socialinės rizikos šeimoms teikia tik Vaiko teisių apsaugos tarnybai paprašius. Kai kurios vaiko teisių apsaugos tarnybos pabrėžia, kad socialiniai darbuotojai į socialinės rizikos šeimoms, auginančias vaikus, nuvyksta tik tada, kai turi laiko. Nuolatinio darbo vaikų teisių apsaugos klausimais ir profesionalios veiklos organizuojant ir teikiant socialines paslaugas nėra. Seniūnijų socialiniai darbuotojai tenkina seniūnijos gyventojų prašymus gauti įvairias socialines išmokas, kompensacijas, priėmimą bei išmokų apskaičiavimus, organizuoja vienkartinį pašalpų skyrimą įvairaus socialinio statuso asmenims.

Kai kurių rajonų socialinio darbuotojo pareigybės aprašymuose numatyta, kad jie privalo analizuoti vaikų, šeimų arba našlaičių, turinčių socialinių problemų, poreikius ir teikti jiems socialinę paramą, bendradarbiauti su rajono Vaiko teisių apsaugos tarnyba, informuoti apie išaiškinto arba pastebėto smurto vaikų atžvilgiu atvejus (Jurbarko rajono savivaldybė). Daugumos rajonų seniūnijose dirbantys socialiniai darbuotojai atlieka visas funkcijas, priskirtas socialinei sričiai. Vaiko teisių apsaugos tarnybos pabrėžia, kad daugeliu atvejų seniūnijų socialiniai darbuotojai vykdo savivaldybės socialinės paramos skyriaus pavestą darbą.

Seniūnijos taip pat turėtų prisidėti rengiant ir įgyvendinant vaiko teisių apsaugos ir vaiko teisių pažeidimų prevencijos gerinimo priemones, telkti socialinius partnerius vaikų socialinėms ir edukacinėms problemoms spręsti; skatinti gyventojus iš gyvenamųjų vietovių bendruomenės atstovų sudaryti seniūnijų tarybas socialinei ir edukacinei veiklai organizuoti, tačiau Vaiko teisių apsaugos tarnybų tei-

gimu, praktika rodo ką kita. Kai kurių seniūnijose dirbančių socialinio darbo organizatorių pareigybių aprašyme nėra paminėta nei ši darbo sritis, nei kokios nors funkcijos, susijusios su vaikų teisių gynimu. Dažniausiai apsiribota tik bendradarbiavimu su Vaikų teisių apsaugos tarnyba, kuris suprantamas kaip informacijos apie vaikų teisių pažeidimus perdavimas.

Socialinių darbuotojų pavaldumas įvairiose savivaldybėse nevienodas. Socialinio darbo organizatoriai seniūnijose (seniūnijose jų darbo vieta) pavaldūs savivaldybės administracijos direktoriams, socialinės paramos skyriams, seniūnams, socialinių paslaugų centrams (2 diagrama).

2 diagrama. Seniūnijų socialinių darbuotojų pavaldumas (savivaldybėse)

Be to, reikia pasakyti, kad skiriasi socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybių pavadinimai. Tai vyresnieji specialistai globai ir rūpybai, inspektorai, socialiniai darbuotojai, socialinio darbo organizatoriai. Šilalės rajone socialinį darbą pavesta vykdyti seniūnijų buhalteriams, Klaipėdos miesto Melnragės seniūnijoje socialinį darbą atlieka kultūrinių renginių organizatorius. Socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašė (patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugpjūčio 3 d. įsakymu Nr.A1-223) seniūnijose socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybės: socialinis darbuotojas, socialinio darbo organizatorius bendruomenėje, socialinio darbuotojo padėjėjas, lankomosios priežiūros darbuotojas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės R. Šalaševičiūtės nuomone, socialiniai darbuotojai kaimo vietovėse turėtų būti paskirstyti atsižvelgiant į vaikų skaičių. Savivaldybės turėtų atsižvelgti į seniūnijos teritorijos dydį, vietovę, savivaldybės specifiką ir padėtį rajone (nestipri bendruomenė, nedarbas, daug šeimų išvyksta dirbti į užsienį arba didesnius miestus, o vaikus palieka). Šeimos, gyvenančios atokiuose kaimuose ir net vienkiamiuose, sudėtinga lankyti, o kaimo gyventojams, taip pat ir vaikams, dauguma paslaugų pasiekiamos sunkiau nei miesto gyventojams.

Lietuvos socialinių darbuotojų asociacijos prezidentas E. Vaitiekus siūlo pagrindiniu kriterijumi prevenciniam darbui laikyti bendrą vaikų skaičių seniūnijoje. Tada socialinis darbuotojas tikrai galėtų įvertinti kiekvieno vaiko (nuo gimimo iki pilnametystės) padėtį, ją periodiškai stebėti ir teikti pagalbą. Tai sukurtų socialinio darbuotojo – pagalbininko šeimoms ir vaikams – įvaizdį ir būtų ne gąsdinimo ir šeimų bei vaikų „diskriminavimo“ priemonė, o tikra socialinės pagalbos priemonė. Socialinius darbuotojus skiriant pagal probleminių šeimų skaičių, nelieka galimybės teikti prevencinių paslaugų kitoms šeimoms, kurios galbūt jau patiria riziką, bet dar neįvardytos kaip probleminės. Būtina atsižvelgti į tam tikrų rajonų specifiką, ir jei yra daug probleminių šeimų, turėtų būti skiriama daugiau socialinių darbuotojų, kurie galėtų specializuotis: vieni konkrečiam darbui su jau įvardytais probleminėmis šeimomis, kiti – dirbti prevencinį darbą su visais seniūnijos vaikais.

Socialiniai darbuotojai, atsakingi už vaiko teisių apsaugą, turėtų dirbti ne tik su rizikos grupės šeimomis arba vaikais iš šių šeimų, bet ir su kitomis šeimomis, kurios nėra registruotos Vaiko teisių apsaugos tarnybos įskaitoje – bedarbių, nepilnomis šeimomis, su šeimomis, esančiomis priklausomybės centrų įskaitose, teikti socialines paslaugas visiems šeimos nariams ir būti atsakingi už visoje seniūnijoje gyvenančių vaikų apsaugą. Lietuvos socialinių darbuotojų asociacijos prezidento E. Vaitie-

kaus teigimu, socialiniai darbuotojai turi turėti socialinio darbuotojo išsilavinimą, bet juos įdarbinusi, kiekviena savivaldybė turi garantuoti, kad jie bus papildomai specialiai parengti, supažindinti su šio labai svarbaus darbo specifika, turimais ištekliais, norminiais aktais ir kt. Socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis ir vaikais reikalauja profesinių žinių, todėl su šios grupės asmenimis turi dirbti specialų profesinį pasirengimą turintys specialistai.

Išvados

1. Lietuvoje, kaip ir kitose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse, vaikai yra ta visuomenės grupė, kurios gerovė buvo ir yra pažeidžiamiausia. Kuriant Lietuvos gerovės valstybės modelį, kyla uždavinys matyti vaikus kaip grupę, dalyvaujančią paskirstant visuomenės išteklius, ir vaiką kaip individą, socialinių ir teisinių paslaugų gavėją.

2. Socialinės apsaugos išlaidų struktūroje per daug lėšų tenka piniginiams išmokoms ir per mažai – socialinėms paslaugoms. Su socialinės rizikos šeima būtina dirbti intensyviu socialinį darbą, plėtoti ir užtikrinti kokybiškas ir prieinamas socialines paslaugas vaikui ir jo šeimai. Valstybė turėtų kuo greičiau ir veiksmingiau orientuoti socialinę politiką ne tik į finansinės paramos teikimą, bet ir į socialinių paslaugų plėtrą bei jų kokybės gerinimą.

3. Socialiniai darbuotojai kaimo vietovėse turėtų būti paskirstyti atsižvelgiant į vaikų skaičių. Savivaldybės turėtų atsižvelgti į seniūnijos teritorijos dydį, vietovę, savivaldybės specifiką ir susidariusią padėtį rajone (nestipri bendruomenė, nedarbas, daug šeimų išvyksta dirbti į užsienį arba didesnius miestus, o vaikus palieka). Didesnėse seniūnijose turėtų dirbti du ir daugiau socialinių darbuotojų. Miestuose socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, skaičius turėtų būti numatomas atsižvelgiant į socialinės rizikos šeimų skaičių. Siekiant mažinti tokių šeimų ir jų vaikų socialinę atskirtį, būtina didinti socialinių darbuotojų, dirbančių su šeimomis ir vaikais, skaičių. Taip būtų sudarytos galimybės vaikams augti jų biologinėse šeimose, nuo tėvų jie būtų atskiriami tik blogiausiu atveju. Šeima, gaunanti ne tik finansinę paramą, bet ir tinkamas socialines paslaugas, gebėtų išmokyti tinkamai pasirūpinti savo vaikais, jų auklėjimu ir priežiūra.

4. Siekiant, kad socialiniai darbuotojai atliktų tik su vaiko teisių apsauga susijusias funkcijas ir nebūtų apkrauti pašaliniais darbais, nebūtų įpareigojami atlikti kitas socialinio darbo funkcijas, reikėtų parengti bendrą pavyzdinį socialinio darbuotojo, atsakingo už vaiko teisių apsaugą, pareigybės aprašą ir jį patvirtinti. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. sausio 4 d. įsakymu Nr. A1–2 patvirtintas Socialinių darbuotojų kvalifikacinių reikalavimų aprašas ir socialinį darbą dirbančių profesinės kvalifikacijos tobulinimo tvarkos aprašas. Šiame teisės akte numatyta, kad socialinis darbuotojas turi turėti arba siekti įgyti aukštąjį socialinio darbo išsilavinimą arba jam prilygintą išsilavinimą. Toks reikalavimas, išskyrus pedagogus, turinčius ilgametę darbo su vaikais patirtį ir bendruomenės pritarimą, turėtų būti privalomas.

5. Socialinio darbuotojo darbas neapsiriboja socialinės rizikos šeimų priežiūra. Darbuotojas turėtų vykdyti nepilnamečių laikinosios ir nuolatinės globos (rūpybos) priežiūrą šeimose, teikti informaciją vaiko teisių apsaugos tarnybai, dalyvauti rengiant ir įgyvendinant vaiko teisių apsaugos ir vaiko teisių pažeidimų prevencijos gerinimo priemones ir kt. Būtina, kad toks darbuotojas būtų įdarbintas visu etatu. Šiems etatams įsteigti ir ateityje išlaikyti būtinas valstybės finansavimas.

6. Keisti teisės aktų, reglamentuojančių socialinio prevencinio darbo organizavimo nuostatas, priskiriant socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis ir vaikais, pavaldumą Vaiko teisių apsaugos tarnyboms.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33–1014.
2. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2001 m. gegužės 10 d. įsakymo Nr. 194 „Dėl Nepilnamečių reikalų policijos pareigūno tarnybinės veiklos instrukcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001. Nr. 41–1445.
3. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimas IX – 1569 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 52–2316.
4. Lietuvos Respublikos Išmokų vaikams įstatymas 1994 m. lapkričio 3 d. Nr. I–621. Aktuali redakcija nuo 2004–0701 // Valstybės žinios. 2004. Nr. 105–3921.
5. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 104–2367.
6. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 33–807.
7. Lietuvos Respublikos neįgalųjų socialinės integracijos įstatymas Nr. IX–2228, 2004 m. gegužės 11 d. Valstybės žinios. 2004. Nr. 83–2983. (Pakeistas pavadinimas iš Invalidų socialinės integracijos įstatymas Nr. I–2044/1991 11 28. Valstybės žinios, 1991. Nr. 36–969.

8. Lietuvos Respublikos valstybės ilgalaikės raidos strategija // Valstybės žinios. 2002. Nr. 113–5029.
9. Recommendation Rec (2001)1 of the Committee of Ministers to member states on social workers (Adopted by the Committee of Ministers on January 2001 at the 737 th meeting of the Ministers' Deputies).
10. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, signed in Amsterdam on 2 October 1997.
11. Unicef, *World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children* (1990 metų Pasaulinė Vaiko gyvybės, apsaugos ir vystymosi Deklaracija), New York, 30 September, 1992.
12. United Nations, General Assembly, Resolution S-27/2. *A world fit for children*, 11 October, 2002.
13. Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. IX–1569 // Valstybės žinios. 2003. Nr. 52–2316.
14. Vaiko globos organizavimo nuostatai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimas Nr. 405 // Valstybės žinios. 2002. Nr. 35–1275.
15. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai, Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymas Nr. 56 // Valstybės žinios. 2002. Nr. 68–2798).
16. Vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995. Nr. 60–1501.
17. **Ignatavičienė S., Žukauskienė R.** Rizikos grupės vaikai. – Vilnius: Leidybos centras, 1999.
18. **Giddens A.** Sociologija. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2005.
19. **Guogis A.** Globalizacijos poveikis socialinei apsaugai ir socialinei atskirčiai // Politologija. 2004. Nr. 4 (36).
20. **Kvieskienė G.** Pozityvioji socializacija. – Vilnius: VPU, 2005.
21. **Lazutka R.** Vaikų globos kaštai Lietuvoje. – Vilnius: Socialinių ir ekonominių tyrimų institutas, 1999.
22. Lietuvos vaikai 2003. – Vilnius: Statistikos Departamentas, 2004.
23. **Mikaluskaitė A.** Vaiko socialinės gerovės programa // Vaikų skurdas: kas atsakingas?: tarptautinės konferencijos medžiaga. – Vilnius: 2005.
24. Socialinio darbo pradžiamokslis. – Utenos kolegijos Sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos fakultetas, 2004.
25. Šeimos teisė. Vaiko teisių apsauga. – Vilnius: Mūsų sauluzė, 2003.
26. Vaikas, ekonomika ir Europos Sąjunga – siekiant vaikams palankios politikos. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2001.
27. <http://www.socmin.lt/index.php?1474735888>
28. <http://www.socmin.lt>
29. <http://www.std.lt/lt/news/view/?id=1268>
30. <http://www.undp.lt>
31. <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr21/atiskirtis.asp><http://www.socmin.lt>
32. <http://mail.spcentras.lt/spc/index.php?m=37>
33. <http://www.vjrt.lt>

PROTECTION OF CHILDREN' RIGHTS IN LITHUANIA: THE ROLE OF SOCIAL WORKERS

Prof. Dr. Leta Dromantienė

Mykolas Romeris University

Rimantė Šalaševičiūtė

Child Rights Ombudsman Institution of Republic of Lithuania

Summary

Upon restoration of independence in 1990, Lithuania's state orientation was towards Western social welfare model, where children welfare policy is an inseparable from state social policy and security. Lithuanian children' rights protection system was undergoing legal and institutional reform after restoration of independency, when its main principles were formulated and legalized and main executive institutions established. Social workers staff and social pedagogical staff was established in training institutions, non-governmental organizations took active part providing children welfare policy and security of children' rights.

Children welfare policy and laws on children rights protection as well as activity of different institutions involved in children' rights protection in Lithuania are analyzed in the article. The role of social workers in this field is emphasized in the article. There are 593 social workers in Lithuania, but just 4 per cent of them provide specialized social services for families and children, some others- besides different responsibilities support children. The shortage of social workers, especially in country-side was showed in the article.

Article presents investigation on the situation of social workers that was done by Lithuania state controller of children' rights protection.

Keywords: children' rights protection, social risk family, social worker.